

G. Komoróczy Emőke

„Az újat, a jelentőset oltsd ősi gyökérbe..”

Pozsgai Györgyi: *Holdmadár*, 2009; *A Nap kapujában*, 2010

„Nem mártózom meg
a Léthé vizében
máglya mind ami volt,
s körbelobog.
Mágiásulok...
Madarak röptével
Mérem életem”

(*Feledetlenség*)

Pozsgai Györgyi újabb kötetei bizonyos értelemben a korábbiak szerves folytatásának tekinthetők: a „belső napló” további élményekkel, tapasztalatokkal való gyarapítása adja különös varázsukat. Prózakötetét (*A Nap kapujában*) leginkább szubjektív szemléletű, szépirodalmi igényű úti beszámolóknak, sőt művelődés- és művészettörténeti kalauznak /is/ tekinthetjük. Az ősi Egyiptom máig megőrzött csodáit tárja fel benne, részint már-már tudományos felkészültségű, régészhez illő alapossgal; másrészt viszont szépirodalmi mélységű átéléssel, benső azonosulással. Külön kötetben (*Holdmadár*) gyűjtötte egybe – jórészt e rendkívüli utazás által ihletett – verseit, amelyek mintegy kiegészítik-árnyalják az egyiptomi tájhoz, a fantasztikus műemlékekhez kapcsolódó élményeit; s az ősi szimbólum világgal elvegyülve páratlanul *személyes* képet nyújtanak erről az archaikus s mégis modern kultúráról.

Alámerülve az emberiség Idő-óceánjába, a szerző szakkönyvekből tudatosan felkészülve, már előre barátkozik-ismerkedik azzal a számára korántsem idegen valósággal, amelyben – fia s arabul tudó férje társaságában – három hetet készül eltölteni. Az ókori kultúra ezoterikus vonulatának átbúvárlása, az *Egyiptomi Halottaskönyv*, a sumer és akkád mítoszok s Plutarkhosz műveinek tanulmányozása megkönnyíti számára, hogy spirituálisan is bejárja azt a misztikus utat, amely a földi „labirintus” sötétségéből a megvilágosodás fényragyogásáig vezet, aki a mélység/magasság mágikus lépcsőfokain felfelé haladni képes/akar. Ez az út természetesen nem könnyű; sőt bizonyos értelemben „szenvédéstörténet” a természeti Énünkötől való „megszabadulás”, megtisztulás folyamata, mint volt Gilgamesé egykoron. A „pokoljárás” nem kerülheti el az, aki a léttitkok megismerésére, „halhatatlanságra” vágyik (*Aki látta a mélységet* című bevezető rész). Minden, amit megismerünk: a miénk, s amit tovább sugárzunk magunkból, az lényünk halhatatlan része – vallja az író. „Élünk tovább mindenben,

amit látunk; azokban, akiket megöleltünk, és mindabban, amit megalkottunk. Élünk megőrzött mosolyunkban, gyermekeink szemében, társunk megőszült hajában, ott vagyunk az elfelejtett könnyekben. Őriz minket a táj, a Nap, a Hold; csillagok sziporkáznak felettünk”. Hervadásunkból, mint minden elmúlásból, új élet sarjad. Ahogy versben megénekli: „Más-más úton / egy a végzetünk... / madarak dalában / mindig ott leszünk / csend ezüst havával / elkeveredünk” (*Irgalmatlan*).

Egyiptom az emberi kultúra legősibb rétegeinek bölcsője; a Szfinx őrzi a legmélyebb léttitkokat és a szent tudást Élet / Halál mezsgyéjének átjárhatóságáról, a Holtak Birodalmának rejtelméről. A halál – a Halottaskönyv szerint – szimbolikus fényutazás, a „megvilágosodás” legfontosabb lépcsőfoka. A távozó lélek a „megmérettetés” után – ha kiállta a próbát – Ozirisz Birodalmába érkezik, ahol elnyeri békéjét s az örök életet. Az Alvilágot Ré, a Napisten világítja be, s Ozirisz, aki maga is átélte a halál-feltámadás misztériumát, segíti az útját kereső lelket, hogy ne tévedjen el káprázatai labirintusában, hiszen akkor a végleges halálba (megsemmisülésbe) hull. Madárszárnyú felesége, testvérhúga, Ízisz szárnyaival oltalmazza a túlvilági utazót, aki bebalzsamozva, múmiaként költözik a sírba, ahonnan majd lelke kilép a Fénybe, s Ozirisszel eggyé válva éli tovább túlvilági életét. Ezt a fantasztikus fényutazást, a beavattatás felemelő titkát érzékelteti Mozart a *Varázsfuvolában*, Sarastro földöntúli *áriájában*. S Pozsgai Györgyi – köznapi Énjétől már-már elszakadva, „istenek” közé lépve – képzeletben ugyancsak átéli ezt a misztériumot: „Démonaid legyőzve / fényre tisztulsz. / Még érzed / az érintés pillanatát; / Ozirisz, Ízisz / öleli lelked. / Múltaddal egy vagy, / ébredő Napra / emeled tekinteted” (*Halottaskönyv*).

Így vág neki családjával a rendkívüli útnak, amelynek során egyszerre figyel az Élet köznapi és mitikus szintjére, mélyen megélve a kontrasztot a jelenkori és az ősi – ma már jobbára csak műemlékeiben létező – Egyiptom között. Gondolatai ide-oda cikáznak a két szint között, miközben érzékeli: a több ezer éves kultúra s az egykor spirituálisan magas fokon élő nép lassan alásüllyed az Idő homoktengerében. Természetesen a jelenkori Egyiptomot is érdeklődéssel szemléli; elsősorban mégis a régmúlt emlékeinek nyomába szegődik.

Kairó, a modern világváros, ahol popzene, heavy metal, amerikai stílusú reklámözön s dübörgő autócsorda fogadja őket, meglepi, de nem kápráztatja el. Viszont a nap öt imaórája (amit a Korán a moszlimoknak a legszigorúbban előír) váratlan újdonságként hat rá: az emberek – bárhol is vannak – leterítik imaszőnyegeiket, s csendes meditációba merülnek. Majd *Allah Akbar!* felkiáltással felállva, ki-ki folytatja a maga megszokott köznapi útját. A mecseteknek se szeri, se száma; az iszlám térhódítása s az i. sz. VII. századtól virágzó arab építészet (amely az egyiptomi–görög–római–bizánci elemeket is magába olvasztotta) kiemelkedő alkotásokat hozott létre fantasztikus ornamentális művészetében. A modern Kairó megalapítója Mohamed Ali volt a XIX. sz. derekán; az általa építtetett mecset karcsú minaretjeivel, híres óra-

csarnokával ma Kairó turisztikai központja. M. Ali márvány sírboltja a tágas ima-csarnok bejáratánál a Citadellával együtt a város szimbóluma.

Az ősi rítusok, misztikus szertartások különösen érdeklik az írónt. A hajdani karaván-szeráj épületében, Vakála-el-Ghúriban a „kerengő dervisek” misztériumával kapcsolatos tapasztalatait elbűvölt részletességgel meséli el. A szufi tanítást követő Mavlavíja rend tagjai (akik önmegtartóztatási, szegénységi fogadalmat tesznek) a meditáció, a tánc, a mantraszerű, monoton ritmikus zene kíséretében, dervisdobok pergése közepette, transzállapotban Istennel egyesülnek. Eközben maga a nézőközönség is meditációs utazásban részesül. A szerző mély átéléssel örökíti meg a látványt: az eleinte egyenként pergő-forgó dervisek végül hatalmas körben egyesülve felveszik az egyre gyorsuló dobok monoton ritmusát; majd szívérványos, geometrikus mintájú szoknyájukban mind gyorsabban keringve, egyetlen pompás látványba – óriás-mandalába – olvadnak. Majd kilépve szoknyájukból, testük előtt pergetik-forgatják azt, maguk is egyre sebesebben forognak, olyannyira, hogy az már szinte mozdulatlanságnak tűnik. A csúcspontot elérve fokozatosan visszatérnek a lágyabb ritmusok, a fenséges, nyugodt dallamok. A *Körben* című versben idézi fel a költő ezt a semmihez nem fogható csendet, nyugalmat: „Mecset mélyén / kereng gyűrűzve a lélek, / fennen szárnyaló / áldást idéz. /.../ Mandala közepén / megáll az idő – / múlt... jövő... / nem felel. / Egy körbe érkezel...” S aztán? – „olyan érzés kerít hatalmába, mintha egy napokon át tartó hajóút után a hajóból kiszállva a szárazföld is hullámmána alattad. A rejtelmes örömezés körbetáncol, és lassan karjaiba zár az éjszaka”. Ez hát a Szellem hatalma: megtalálni a lélek békéjét; amit a köznapi nyüzsgésben-rohanásban soha nem élhet át az ember. Ez az élmény természetesen a modern metropolisz belvárosában nem szerezhető meg! (*Hangok, Allah oltalmában* című fejezetek).

Viszont ugyanezt a békét őrzik Kairó híres múzeumai s a város központjától meglehetősen távol eső Gíza fantasztikus piramisai (*Teremtett halhatatlanság, Önistenülés* című részek). A nagyhírű Kheopsz piramis klasszikus egyszerűsége s mégis végtelenül bonyolult megszerkesztettsége, a geometrikus formák letisztult arányai (ami az aranymetszés szabályainak ismeretére utal!) talán még az atlantisi orákulumok idejéből megőrzött ősi titkokról árulkodik. A Nagy Piramis mintha magát a Kosmoszt szimbolizálná: a Világtér középpontjában a Nap áll, az egyes napszakokban a Piramis más-más oldalát világítja meg. A fényjáték jelzi az idő múlását s a különböző évszakokat, így az ősidőkben a piramis nyilván kalendáriumként /is/ funkcionált. Építészeti struktúrájában a Kheopsz az emberi evolúció 7 fokozatát követi (az anyagi megbéklyózottságtól a spirituális ébredésig); így nyilvánvalóan eredetileg kultikus szent hely volt beavatási funkcióval. Talán nem is temetkezési céllal épült (mint a többi piramis), hiszen különböző korok régészei – sorra megnyitva a belső kamrákat – Khufu fáraó múmiájára mindmáig nem akadtak rá. Sírhelyének titkát veje, az építőmester, magával vitte a túlvilágra. Lehet, hogy a gigászi szellemi energia-központ

csupán „beavatott” felfedezőre vár, aki előtt majd megszólal a Szfinx, eme fenséges, félelmetes „házórző”, melynek óriás üres szeméből erő, energia, szigorú kérlelhetetlenség árad, s továbbadja az utódoknak az atlantiszi korszak hermetikus (Hermésztől származó) „üzenetét”. A Szfinx homlokát a szent ureusz-kígyó övezi, s „mintha az világ lelkei sűrűsödneek zömök alakjában”.

Pozsgai Györgyinek kiváló érzéke van a „léttitkok” faggatásához – már-már „megszólaltatja” a Szfinxet, amely Ré napisten életadó fényében várakozó, álomba merült óriásként szunnyad évezredek óta a Nílus partján. Ámulatba ejti a Kheopszot övező 9 kisebb piramis is: „a gúlák megközelíthetetlen nyugalma és harmóniája, /.../ a tudás, szépség és titokzatosság légköre” árad együttesükből. Kissé távolabb a gondola alakú Napbárka, amelyre 1954-ben találtak rá a régészek az egyik piramis melletti árokban. Ők nevezték el Napbárkának, s gondosan restaurálva elhelyezték egy múzeumban; kellékeit (facsapok, sodrott kötelek stb.) vitrinekben állították ki. Ókori festményeken látható az emeletes óriáshajó, amelyen a napisten tette meg nap mint nap az útját (mint a görögöknél Héliosz isten a Napszekéren). Ez volt a halott fáraók bebalzsamozott testének szállító eszköze is, amelyen Memphisből, az akkori fővárosból úsztatták le őket a Níluson; majd szántalpakon sírkamrájukhoz vontatták őket. A gyönyörű hieroglifákkal ékesített gúlák háttérében a Szerápeum látható, ahová az Ápisz-bikákat temették. Az egészhet hatalmas halotti templom-együttes övezi; a szemlélő előtt egy képzeletbeli metropolisz körvonalai bontakoznak ki. Távolabb, a szakkarai romterületen az archaikus királysírokból kialakított különleges formájú lépcsős piramisok láthatók. Látványuk a mezopotámiai zikkurátokhoz hasonló. Még távolabb – Memphishez közelítve – a nagyhírű Vörös Piramis látható (ez a világ legrégebb igazi piramisa; a megpatinásodott mészke vörös színéről nevezték el). Körötte pedig már a sivatagi táj...

Az író nő annyira szemléletesen, a külső s belső képzelethez egyaránt szólva jeleníti meg ezt az ókori csodát, hogy szinte magunk is részesei vagyunk; s az ősi egyiptomiak fejével gondolkozunk, átvéve mitológiájukat, halottkultuszukat. A túlvilág itt természetes valósággá válik, s ki-be járhatunk a halál-kapun, a napisten előtt leborulva. Az iszonyatos forróság, ami a tájból perzselőn árad, ellentétben van a holtak csendes, hűvös birodalmával; s e kettősség – éppúgy mint a Sötétség és Világosság dualitása – átjárhatóvá teszi (a mi fogalmaink szerinti) szakadékot a két létszféra között.

A kairói világhírű múzeumok nem kevésbé fantasztikus élményeket tartogatnak a kiránduló család számára (*Múzeum-oázisok* című fejezet). Különös világ tárul fel előttük az *Egyiptomi Múzeum* ókori szobrokkal, díszcserjékkel teli óriásparkjában sétálva, amelynek dús díszítésű kovácsoltvas kapuját két fenséges Szfinx szimmetrikus szobra őrzi. A lenyűgöző látványt a költő nő versben örökíti meg: „Létbe kapaszkodik az őstermészet egy parkban, / fények dajkálta pálmák közt / az ókor rejtekezik” (*Szövedék*). Odabent a Narmer-paletta, amely Alsó- és Felső-Egyiptom egyesülésének időpontját,

az egyiptomi történelem kezdetét jelzi: ekkortól uralkodnak a fáraók 30 dinasztián keresztül. Végighaladva a múzeum csarnokain (Ó-, Közép- és Új-Birodalom), szinte megelevenednek az egyiptomi istenek és „isteni” fáraók szobrai, az életképekkel gazdagon díszített szarkofágok, gránitszfinxek; Nefertiti – Ekhnaton felesége – különlegesen szép, de torzóban maradt brüsztyje s a gyermek II. Ramszessel közös gránitszobra, a kisfiú mellett sólyom: ő a „szárnyas isten”. A múmiák termének dísztelen kopársága megrendítő; II. Ramszesz „összeaszott teste, szőke haja, vékony nyaka”, „arcán a vég tudatosulásának fájdalma” együttérző részvétellel tölti el a szemlélőket. Egy másik teremben állatmúmiák, mellettük szebbnél szebb usébtik és apró szobrocskák: mindannyian a halott túlvilági szolgálatára vannak rendelve. A falon végig, papi-ruszon, körbefut a Halottak Könyve.

A szerzőre a legmélyebb benyomást mégis a *Tutanhamon Galéria* tette, páratlanul gazdag kincseivel s az uralkodó fantasztikus, nemes anyagokból készült, idealizált emberi arcot formázó halotti maszkjával. A fáraó díszes szarkofágja többrétegű (a külső, a legdíszesebb, a Királyok völgyében van elhelyezve); a két belső arany-, lápisz-, lazuli-, kalcit-, obszidián ékszerekkel díszített, ember-formájú koporsó. Külön teremben látható a híres drágakő berakásos, faragott oroszlanos trónszék, amely már a fáraó atyjának is trónusa volt; Ekhnaton és Nefertiti uralkodása idejéből vett életképekkel ékesítve. A festményeken szinte világitanak a színek, a trónszék hátán a *Tutanhaton* név (az Aton-kultusz reprezentatív jele). Ré-Amon napisten után Aton, majd Ozirisz istenek uralma már bizonyos értelmű hanyatlást jelzett az egyiptomi történelemben. És mégis, a költő a „napveretes isten” égi ragyogását csodálva, „susorgó sáman-könnyekkel” arcán, újra meg újra átéli: „Napba öltözött / szenvedélyem / fentre vissza- / költözött; / kozmikus út visz / való s árny között” (*Igéző és Igézet* című versek).

Az *Egyiptomi Modern Művészet Nemzeti Múzeuma* XX. századi festményeivel, grafikáival, a naiv festők modorában festett, Chagall képeire emlékeztető lebegő figuráival, idealizált keleti tájképeivel, családi együtteseket megörökítő kisplasztikáival, Egyiptom múltját-jelenét megidéző absztrakt alkotásaival a keleti világ sajátos szellemiségét sugározza. A fény itt is áthat mindent; az elvontabb művek hangsúlyozottan kiemelik a sötétségből és káoszból a művészet által teremtett / képviselt absztrakt (geometrikus) Rendet. Az ornamentális alakzatok (gyönyörű geometrikus minták, stilizált növényi motívumok, egymásba fonódó kacskaringós indák stb.) mintegy „leképezik” a világegyetem kaotikus valóságából született kozmikus Harmóniát, az egymásnak ellentmondó részletek „isteni” Rendjét, egyensúlyi állapotát. A szerző úgy érzi: mintha „Picasso művészetének bölcsője” tárult volna fel előtte; mintha az ő absztrakt figurái, az egymásra vetített, egymást elfedő arcok kaleidoszkópja lebegne szeme előtt. A geometriai formákból felépített mikrokozmosz voltaképpen a makrokozmosz „tükre”: a káoszból született

Egyensúly szimbóluma. Íme, tehát nem is áll egymástól annyira távol az ősi és a modern művészet! – amelyet ellenfelei „hagyománytalan”-nak tartanak...

Az *Iszlám Művészetek Múzeumát* ugyan tatarozás miatt zárva találták, de a kis család – az arabul jól beszélő apának köszönhetően – mégis megtekinthetett egy gazdag levéltári gyűjteményt. A könyvritkaságok ámulatba ejtették őket. Firdauszi *Sáhnámeja (Királyok Könyve)* a perzsa múltba, a *Szaszanída-dinasztia* 641-ig tartó uralmának történetébe kínált bepillantást. Az arab hódítás utáni időkből a moszlim vallás dokumentumai (a Korán különböző változatokban, világtérképek, enciklopédiák, különféle hivatalos kéziratok, politikai iratok, indiai anekdotakincsek, állatmese-gyűjtemények, Közel-Kelet országaiból idekerült szent könyvek, ősnymtatványok stb.) felbecsülhetetlen értékűek. A *Korán* iraki–iráni–török–egyiptomi kiadásai, az ősi perzsa, török versgyűjtemények, a Háfiz-antológia s egyéb diwanok, régi fonográfok, egyiptomi pénzermék – mind-mind olyan ritkaságok, amelyeket így, együttesen látni csak kivételes esetekben lehet.

Ezek a különleges múzeumok olyan páratlan élmény- és ismeretanyagot nyújtottak a tájékozódni kívánó kis családnak, amilyen soha nem szerezhető meg pusztán könyvekből. Meglepetve tapasztalták, hogy a *Mahmud Khalil Múzeum* – az 1940-es évek közismert egyiptomi politikusa, Mohamed Mahmud Khalil európai stílusú villájában – mennyire gazdag XIX–XX. századi képzőművészeti gyűjteményt kínál a látogatóknak. Delacroix, Rubens, Rodin, Monet, Toulouse-Lautrec, Pissarro, Sisley, Picasso, Van Gogh stb. festményei mellett légiés kínai porcelánok, Sárkány- és Buddha-szobrok s más egyéb fantasztikus keleti műkincsek láthatók itt. Ingres Fatima: *Odaliszk*, *Midász király* című képei, Gauguin *Dominicai látképe* a világritkaságok körébe tartoznak. Az író nő ámulva élte át a keleti és a nyugati kultúra lehetséges szintézisét, felismerve, hogy nem csupán műtárgyak együttesét, hanem egy sajátos szellemiséget őriz ez az épület: a kifinomult ízléssel összeválogatott keleti-nyugati kultúrkinccs tökéletes harmóniában van egymással.

Pozsgai Györgyi különleges érzékenységgel figyel az egyiptomi szellemiség sajátosságaira; de azért észreveszi a köznapok Kairójának egészen más jellegű „kínálatát” is (*Elemi közelségben* és *Allah oltalmában* című részek). Turistaútjuk centrumában, a fővárosban meglehetősen sokat időznek; bejárják utcáit-tereit, hol hátizsákkal, gyalogosan, hol taxival közlekednek; közben fotóznak, videofelvételeket készítenek. Nagyokat sétálnak a diplomatanegyedben, a gyönyörű pálmákkal, fikuszokkal, különleges virágokkal szegélyezett Nílus-parton, szinte alámerülve a folyó metafizikai mélységeibe. „Holddajka, / istennőt ringató bölcső. / Ízisz ezüstkoronája. / Kihunynak a fények – / sodródik az ár, / sugárhajtású íbiszek / kifutója a víztükör – / időalagút” (*Nílus*). Megcsodálják a régies bazárok különleges kínálatát (ruhák, ékszerek, vízzipák, fűszerek stb.); élvezik az arabok előzékeny vendégszeretetét, gyönyörködnek az európaias kirakatokban. Ugyanakkor kínosan tapasztalják, hogy az elhanyagolt, po-

ros-piszkos utcákon, az igénytelen házak tövében ágrólszakadt koldusok tanyáznak; lepusztult kioszkok, olcsó áruk „zsibvására” veszi őket körül. Túl nagy a kontraszt a valóság és a művészet világa között! Az utcákon lépten-nyomon az arab építészet, iparművészet remekei; a minaretek, korán-iskolák (medreszék); a kívül dísztelen mecsetek belső tereit, a falakat, kupolákat mindenütt fantasztikus geometrikus minták borítják, mint a keleti szőnyegeket. A színek pompás bősége is ahhoz hasonló. Az iszlám negyedben a *Fellegvár* felé vezető utat részint évszázadokkal korábbi, részint egészen modern, XX. századi építésű díszes mecsetek sora övezi; a házakon cirádás kőfaragások, stilizált levelek, indák, geometrikus és növényi ornamentika. A figurális ábrázolás ritka kivétel itt. A citadellából alátékintve maga a város mint egy „ezeregyéjszakás, mesés Kelet” terül el, fantasztikus keleti szőnyegként. Pedig a terrakotta színű épületek fölött por és szmog lebeg, mintha örökké ködfelhő borítaná. De így is feledhetetlen látvány!

Természetesen a kereszténységnek is vannak bástyái Kairóban, de itt az is ősi tradícióra épül (*A kopt kereszt fényében*). A koptok Egyiptom őslakói, a fáraó-kori egyiptomiak egyenes ági leszármazottai (amit ősi mediterrán jellegük, öltözködésük, egész viselkedéskultúrájuk, személyi higiénijük is kifejez). Rendezett és tiszta negyedben, az Óvárosban élnek, templomaik és az ank-kereszt, amely minden díszítő elem kultikus jelképsorában ott ragyog, voltaképpen a Hermész Trismegisztoz-s-i hagyományt őrzik: az ank – az örök élet jelképe – kulcs a Magasabb Világok kapujához (a spirituális evolúció szimbóluma). A hagyomány szerint az „örömhírt” Szent Márk evangélista vitte el hozzájuk; kb. i. sz. 300-tól élte itt virágkorát a kopt kereszténység egészen az arab hódításig. Egyiptom i. sz. 395-ben lett az arab birodalom része; azok a keresztények, akik nem voltak hajlandók felvenni a moszlim vallást, továbbra is koptoknak nevezték (nevezik ma is) magukat. Közösségük mindmáig szilárd és zárt belső szervezettségben él. Püspökeik 451-ben kiváltak a római egyházból, s azóta is őrzik függetlenségüket a római pápával szemben. Sajátos kultúrájukra részben az arab, részben a késő hellenisztikus görögség hatott). Kairóban *Függő-templomuk* – amelyet a Babilonerőd két vízre nyíló kapuja fölé emeltek – udvarát frissítő zöld növények (pálma, leander, hibiszkusz) választják ketté. Az oldalfalakon különös, ragyogó színű mozaikok a *Szent család* egyiptomi állomásairól. A templom: arche-típusok szimbolikus leképezése; mintha Ég és Föld találkozna itt. A falakon a kopt kereszt (a kozmikus körforgás jelképe) sok-sok variánsa: a benső ösvény megannyi útjának, az emberi zarándokút sokféle változatának szimbóluma. Körötte szétszórva Nap-, csillag-ábrák, csipkevirágok. A szószerk 13 kecses márványoszlopon áll (amelyek a tanítványokat jelképezik); az egyik kissé sötétebb (ez Júdás). Kissé távolabb a főtemplomtól egy kis kápolna őrzi az ősi, a IV. sz.-ban épült templom emlékét; gyönyörű festett üveglakalai, a falak dús ornamentikája a kopt művészet csodálatos gazdagságát, változatosságát mutatja. Az óvárosban továbbsétálva feltárul a gyönyörűen helyreállított *Római-torony* látványa,

szomszédságában a kör alakú *Szent György*-templommal; kissé távolabb a kopt múzeum, a görög–római kortól az iszlám elterjedéséig összeállított gazdag gyűjteményével. A fáraó-kori elemek a római motívumokkal vegyülve átszövik a kopt kőfaragásokat. Ízisz éppúgy tartja az ölében a kis Hóruszt, mint Mária a kis Jézust; a faragott frízeken ank-kereszt vagy Hórusz-sólyom; itt-ott mameluk-kori kőfaragások. Ódon ikonokon bizánci Mária-alakok, bibliai jelenetek s a világ legrégebb könyve, az 1600 éves *Dávid zsoltárai*. Érdekesség, hogy a Húsvét-szigeteken is találtak ank-kereszteket a behemót kőoszlopok hátába vésvé, ami azt igazolja, hogy a kopt vallás – jelképeivel együtt – jóval a kereszténység előtt is létezett már. „Ring a tornyokon a kopt-kereszt, / kél a magreb / napáldozat idején, / hátán fekvő holdra ágyaz az est. / Dicsőséget hirdetnek a fények – / most és mindörökre” (*Mindörökre*).

Kopt templomok másutt is vannak Egyiptom földjén (*Zöld kígyó burjánzó völgyben* című rész). Különösen sok a XIX. sz. szellemiségét őrző Port Saidban, legszebb köztük a *Bisój*, azaz *Szent György*-templom, mesterien faragott ikonosztázával és mandala-jellegű ornamentikájával. Bejárata fölött Szent György mozaikképe; a torony tetején X alakú andráskereszt (amely voltaképpen a pythagoraszi „szent szám”: a 10 – a Teljesség jele). A falakon kis oltárképek, újszövetségi jelenetek, ank-ornamentika; a gyertyafény-homályban kis Mária-kép alatt szent olaj (*Mária csodatévő könnye*). Zarándokok ezrei járulnak még ma is e gyógyító forráshoz. A kopt vallás tehát mindmáig eleven; a „hermetikus” szent titkok őrzője s közvetítője.

Kairóból ki-kirajzva, a családi együttes bejárja Egyiptom nagyhírű, a hajdani műemlékeket híven őrző, mégis ultramodern városait. Tapasztalataikból, élményeikből megismerhető az ókori Egyiptom egész vallási rendszere, kultikus életformája, a fáraók halhatatlanságra törő „istenülésének” tárgyi emlékei.

Az *Újbirodalom* korában, az i. e. XVI–XI. században *Théba* volt Egyiptom fővárosa; romjaiból nőtt ki a modern *Luxor*. III. Amenhotep fáraó itt építtette meg az „égi szentély” földi mását: Luxor impozáns Amon-templomát s körötte a kis templomok együttesét. A mikrokozmosz emlékművének szánta a fantasztikus méretű és pompájú nagytemplomot, vörös kőből faragott kos-szfinxeivel; a fáraó-dinasztiát a Nappal egyenrangú istenné emelte. Ettől kezdve Ré napistennel egységben mint Amon-Ré uralkodott. Az éltető Nap a kozmikus Szeretet kiáradása – hirdette; ez az energia táplálja a Földet, mind fizikai, mind spirituális értelemben. Ha ez a tudás elhalványul, Egyiptom napja is aláhanyatlik – hangoztatta. S valóban: a csodálatos templomegyüttest később évezredek pora temette be; de a XIX. sz. derekán a régészek felfedezték, s ma újra régi fényében ragyog. Az egyiptomi „Szentháromságot” Amon és felesége, Mut istennő, valamint fiuk, Honszu alkotta; minden évben, mikor a Nílus áradt, papok és ünneplők sokasága kísérte képmásukat díszes bárkában a folyóhoz (ma is megvan az a 3 kis bárkakápolna, amelyekben az isten-hármasság bárkáit tartották egykoron). Ez volt az Opet-ünnep; elemeit a mai iszlámfesztiválok őrzik. Amon napisten ma is uralkodik a táj fölött; de testvére, a Hold, szelíd fényével

mintegy ellensúlyozza az ő izzó ragyogását, s lágyabb hangulatot áraszt maga körül: „Habzó égi tengeren / gömbisten trónol, / Föld árnyékában / hullámzó tánc. / Arany vér csordul, / fuvola-álom bűvöl, / odafenn csillagok / sorfala nyúlik a kozmoszon át... / Mindenki egymásra gondol” (*Holdlobogás*).

A Nílus völgyében, a thébai hegyvonulat különös rózsaszínes, réteges szikláinak mentén haladva fantasztikus templomcsodák tárulnak az utazók elé (*Ókori templomcsodák* és a *Teremtett halhatatlanság, önistenülés* c. részek). A szerző szakavatott művészettörténészhez méltó tájékozottsággal varázsolja eléink a pompás épületegyütteseket (amelyek közül az Abu Szimbel vörös sziklafalába mélyített, II. Ramszesznek szentelt templom s az istenített feleség / nővér Nefertári Hathor-temploma ejti leginkább ámulatba). „Théba fogalom. Akár egy nagy színpad, amelyen az ókor világszemlélete, történelme és hitvilága megelevenedik”. Lenyűgöző látványt nyújt a két hatalmas szobor, amelyek eredetileg a III. Amenhotep-építtette halotti templomot „őrizték”. Az idők folyamán a templomot elsodorta a Nílus áradása, de a két *Memnon kolosszus* megmaradt: „Ókor fensége lebegtet / a hevesen ziháló táj felett. / Hajnal szűrődik ki a megalit-csendre. // A múlt szentélyét / tanúszobrok őrzik”. A szobrok mitológiáját több költő is megörökítette (St. George, Rilke, Babits stb.), s tudósok próbálták hajnali rejtelmes „sírásának” titkát megfejteni. Holott a bennük rejtőző „meggyilkolt szellem” már elnémult (nyilván a természeti viszonyok megváltozása következtében). Köröttük kopár sziklák, néma, arctalan megalittömbök. „Hamuhodó város. / Szürkében fekete: / ágak közt / varjak üszke sötétlik. / Begubózunk – / fogyó fény / rebbent” (*Hamuhodó*).

Pozsgai Györgyi olyan meghitt viszonyba kerül az egykori fáraók – istenek – istennők világával, hogy szinte azt érezzük: mi is visszalépünk az Időben, s szemtanúi vagyunk a hajdani eseményeknek. Nemcsak a történelmi hátteret, hanem a mitológiai gondolkodásmódot is közel hozza a mai olvasóhoz, betekintést kínálva az ókori egyiptomiak életszemléletébe. III. Ramszesz halotti templomát látva Medinet-Habuban, meglepődik: a hatalmas erődítményszerű épület belső terének képrendszerre – a görög Achilleusz pajzsához hasonlóan – az egyiptomi létforma enciklopédiája. A hieroglifafrízeken a hétköznapiak és az ünnepek, a harcok és a békés munka, a vallási szertartások, kultikus áldozatok képei váltakoznak. Sokszor feltűnik Hórusz sólyomisten kitért szárnyú alakja. Két fantasztikus női templom (Hatsepszut fáraónő thébai halotti temploma s a Philae szigeti Ízisz-templom) hirdeti: az egyiptomi gondolkodásban a női istenek „egyenrangúak” voltak! – a termékenységkultusz kiváltságos helyet / szerepet biztosított a számukra (Élet-szülő, Élet-védő).

Tothmesz fáraó leánya, *Hatsepszut* saját féltestvére, II. Tothmesz feleségeként férje halála után társuralkodó lett 5 éves fiuk, III. Tothmesz mellett; majd fáraóvá koronázta magát, s mintegy húsz éven át uralkodott fia helyett. Halotti templomát utóda építtette, Amon oltalmára bízva őt; s a falfelületen megörökítve az egyiptomi istenek élet / halál - mítoszvilágát. Az evilági / túlvilági létet Anubisz, a sakálfejű isten kötötte

össze. Hathor termékenység-istennő – mint tehén – szarvai között vöröslőn gömbölyödik a Nap; Hórusz mint Ozirisz mennybéli inkarnációja szárnyával körülöleli a napkorongot. Az egyik kis szentélyben az ő stilizált szeme oltalmazza Hatsepszut emlékéit; alatta Anubisz a szarkofág tetején elnyúlva éberen őrködik. A bejáratot ankjelek, kígyók, madarak díszítik. A philae-i *Ízisz-templom* („Egyiptom gyöngyszeme”) a mediterrán világ, a görögség harmonikus atmoszféráját idézi: a „szent íbiszek” („fáraó-madarak”) lakhelye ez a sziget. Kissé nyugatabbra tőle az Ozirisz-szentély látható titkos földalatti barlangjával. Az Ízisz-templom központi udvarán áll a mammiszi, a Születés Háza. A későbbi fáraók Hórusz leszármazottainak tekintették magukat, így részt vettek mindig a mammiszi szertartásban, amellyel istenősük születésére emlékeztek. A belső szentélyben állt valaha Ízisz aranszobra egy ősi, vörös gránit ereklyetartóban (ma már a British Múzeumban őrzik). A sziget gyönyörű nimfaligetre emlékeztet; a szépséges templom és környezete, a Diocletianus-kapu s a Traianus-csarnok domborművei sok-sok festőnek kínáltak témát az évszázadok folyamán. Talán épp itt, Philae szigetén fogant meg a költőnőben a *Látomás a Níluson* című vers: „Visszamosolyog minden / amire nézel; / a táj, az arc. / Repülsz hozzám, / hó-antik íbisz, / tiszta fény-madár. / Tollaidra hullámok / simulnak, / aranyhal vergődik / ében csőrödben / aranyhal vergődik...”

Az író részletesen beszél az óegyiptomi kultuszokról is, amelyek szorosan összefonódnak Egyiptom történelmével, hiszen a fáraódinasztia határozza meg s formálja őket „isteni” léptékűvé. Luxorban a napisten-kultusz még ma is él (*Úton a Nap felé* című fejezet). A *Karnak* és *Luxor* közé eső *Királyok Völgyében* a kopár sziklákat örökké perzseli a nap; a túlvilágra vivő folyosón a nap színei vibrálnak-viharzanak: narancssárga, vörös, citromsárga, vakító fehér. Régészetileg még ma is sok titkot rejt: a királýsíroknak, leleteknek mintegy fele még feltáratlan. Hieroglifákba zárt könyvek jelzik a túlvilági utazás útjait. I. Ramszesz, az „alapító atya”, akinek nevét a későbbiekben a 20 dinasztia 9 tagja viselte, viszonylag egyszerű sírboltban nyugszik; gránit szarkofágja egy kisebb, négyzet alakú sírkamrában található. A képeken Ozirisz, Ptah, Anubis és Maat isten vezetik át a túlvilágra a halottat, közben áldást szórva rá. A *Kapuk Könyvéből* egy jelenet a Napbárkát ábrázolja, amint a feltámadásra váró 9 múmia felé közelít; a bárkán Ré isten áll, akit tekergő kígyó övez; lent egy dombon az éjszaka óráinak istennői állnak az Idő-kígyó körül.

II. Ramszesz hatalmas szobrának és halotti templomának (*Ramesszeum*) már csak romjai vannak meg; a gyakori földrengések és a Nílus áradása elpusztította őket. Az ő sírját nem sikerült belülről megtekintenie a szerzőnek; mint ahogy Tutanhamonét sem. III. Tothmesz rejtett barlangsírját viszont alaposan szemügyre vehette; falán a kosfejű isten múmiája sokféle alakzatban látható. III. Ramszesz, az utolsó „harcos fáraó” sírboltját a királyi fegyvertárról, hajókról, hárfásokról, az idegenek hadisarcáról készült domborművek, rituális jelenetek, szövegek ékesítik; köztük Ré napisten himnuszai és a *Kapuk Könyvének* részletei (a XVIII. dinasztia idején keletkezett rituális

történetek). A Kapukon – amelyek mindegyikét egy-egy kígyó őrzi – a halottat csak akkor engedik tovább, ha ismeri az Őr (a Kűszöb Őre) nevét. A napból alázuhant kígyó a *lélekmadár*. Ahogy a költőnő megörökíti: „Szárnyas nesz meleg éjben / átvillan a sötéten, / szívembe karmol mélyen, / álmot tép ki belőlem. / Zöld lidérc a szemében, / kék árnya menedékem, / fogyó hold a határon / átemel a határon” (*Éj-madár*). VI. Ramszesz sírkamrájában összetört szarkofág fogadja a látogatókat. A falakon viszont ép és tökéletes képek a Kozmosz rendjét (Sötétség és Világosság egyensúlyát) fenntartó Maat istenről, s a Föld Könyvéből vett jelenetek sora (az Éjszaka / nappal ritmikus váltakozásáról, az újjászületésre várakozó lelkekről, akik közül némelyekre rátekeredik az Idő-kígyó; másutt Ré a fejekre helyezett napkoronggal egyensúlyoz stb.). A mennyezeten napbárkák, istenek stilizált rajzai, csillagok. A költőnő VI. Ramszesz sírja című versében mintegy leképezi a születés / halál / újjászületés misztériumát, amit voltaképpen minden nap megtapasztalunk mi is a napszakok s az égitestek körforgásában: „Ahogy a mélykék boltozaton / áthat a pillantás, / óarany nap ragyog / a szarkofág felett – / s csillagképekben az öröklét. /.../ Festett égitestek / delejezik tekintetem. / Felfalja Nut a fényt / s reményként újjászüli”.

Thébát Pozsgai Györgyi az ókori Egyiptom „lélek-térképének” tartja. A Királyok völgyének lakói az „örökkévalóságba” léptek át; s a nap sugaraiban valóban „örökre” él szellemük. Ehhez hasonló mély nyomot talán csak az Alexandriában tett látogatás hagyott a szerzőben (*Hódítások világvárosa* című fejezet). Ez a Nagy Sándor-alapította metropolisz, amely az egyiptomi és a görög kultúra szintéziséből született, mindmáig megőrzött valamit különös szabadságából s titokzatos szellemiségéből (holott ma már Al-Iszkandarija néven mohamedán jelleget öltött). Macedóniai Alexandrosz nevelője Arisztotelész volt, így ő a görög kultúrán nevelkedett; mindennapos olvasmánya volt az Iliász. Mikor apját, Philipposz császárt meggyilkolták, ő elfoglalta a makedón trónt; megszilárdította hatalmát Görögországban, majd leigázta Thébát, Föniciát, végigtarolta Kis-Ázsiát, s legyőzte Damaszkuszban a Dareiosz vezette perzsa sereget; kincseit elrabolta, Dareioszt megölette, lányát pedig feleségül vette. További hódítások után i. e. 332-ben bevonult Egyiptomba; megkoronáztatta magát a fáraók kettős koronájával, várost alapított a Nílus torkolatánál, amelyet – mint saját női párját – Alexandriának nevezett el; majd I. Ptolemaiosz néven dinasztiaát alapított. Önmagát a napisten fiának tekintve, az egész ókori világban meg akarta honosítani a Napisten-kultuszt, kialakítva egy perzsa–makedón uralkodó réteget, perzsa nőkkel összeházasítva a makedón katonákat („szúzai menyegző”, i. e. 324). Csakhogy az „istenek” ezt nem engedték meg neki: mértéktelen dárídói egyikén rosszul lett; hamarosan meg is halt. Holttestét kedves Alexandriájában helyezték el, aranykoporsóban; csakhogy sírhelyét az utódok többször is megváltoztatták; így az i. sz. V. században már senki nem tudta, hol van eltemetve (egyes feltételezések szerint Szent Márk koporsója helyett az övét vitték tévedésből Velencébe, s ott a Szent Márk téren újra eltemették).

Mindennek ellenére Nagy Sándornak elévülhetetlen érdemei is vannak Egyip-

tom történetében. Ő oltotta be a hellén szellemiséget a későegyiptomi kultúrába; megalapította az *Alexandriai Könyvtárat*, az ókor legjelentősebb s legnagyobb könyvtárát; otthont adott a Museionban tevékenykedő görög tudósoknak, összegyűjtette a különböző templomokban őrzött szent tekerccseket (a hieroglifákkal). S bár a Bibliotheca Alexandriana sokszor megrongálódott, sőt az i. sz. IV. században egy részét tűzvész pusztította el, mégis mindig újraéledt. Stilizált kör alakja napkorongot szimbolizál; víz veszi körül épületét, amely messziről úgy látszik, mint a tengerből felemelkedő tűzgömb.

A valahai *Pharosz* szigetén (amelyet már Plutarkhosz leírása szerint is töltés kötött össze a szárazfölddel) ezer éven át őrködött Alexandria fölött a tengert messze körzetben bevilágító *óriás-torony*, mutatva az utat a hajósoknak. Végül egy erős földrengésben összeomlott; talapzatán épült a Citadella, amelynek tetejéről ma is pazar kilátás nyílik Alexandriára. Pozsgai Györgyi verset szentel neki: „Fároszi fényed / vibrál hullámok hátán, / mélykék emléked / párállik előttem. /.../ Szemedben hajók lidérce ég, / bárkák hánykolódnak / a part közelében, / morajló tenger / tajtékzik eléd” (*Fárosz*). A Citadella ma is az egyik leglátogatottabb turistaközpont; Alexandria egyik ékessége.

Az utolsó Ptolemaiosz fáraó, VII. Kleopátra, művelt és gyönyörű macedóniai nő volt, igazi uralkodói személyiség, kiváló diplomáciai érzékkel. Testvéreivel hatalmi harcba keveredvén, Caesar védelmét keresve Rómába menekült, ahol Caesar szeretője lett; az ő halála után Antoniust is „elcsábította” (az előbbtől egy, az utóbbtól három gyermeke született). Botrányos életéről elhíresülve, nem volt Alexandriában maradása; ő is, Antonius is öngyilkos lett. Octavianus császár közös sírba temettette őket; hírüket-nevüket számos műalkotás őrzi (legjelentősebb közülük Shakespeare darabja: Antonius és Cleopatra). A megszállott és torzult szenvedély szimbólumai ők mindmáig.

Vonattal végigutazva a Nílus völgyén, a kis család fantasztikus élményben részesül. „Egyiptom tüdeje ez a folyó dajkálta smaragd vidék”; egzotikus flórája és faunája a Termékenység-istennő bőséges áldásáról tanúskodik. A kiváló csatornarendszernek köszönhetően a folyót gyönyörű zöld termőföld kíséri széles sávban. Magasból nézvést (repülőről vagy műholdas felvételtől) olyannak tűnik a Nílus-völgy, „mint egy dús lombozatú, egyetlen levelet tartó vékony, zöld törzsű faóriás. /.../ A folyó kígyóként tekereg a Szaharában. A homokrengeteg hol elbújtatja, hol kiemeli az életet adó vizet”. Át a Szaharán, végig a Nílus mentén: „kivételes élmény ez egy európai számára” – mint azt a *Vonaton* című versben a szerző megörökíti: „Méregzöld kígyó / tekereg át a Szaharán. / Buja völgy / oázisa párállik; / sivatagi délibáb. / Égbe nyúló mecsetek / karcolják emlékeimet. / Kupolák gömbölyödnék / Afrika pálmái fölé. / Hömpölyög a Nílus, / sóvárogva issza vizét a föld”. A folyó közelében mindenütt egzotikus szárnyasok, fehér gémek, kócsagok, amelyek számára a zöldellő vízpart és a környező vetés – az ott élő békákkal, rovarokkal, apró rágcsálókkal – szinte „terített asztal”. Körös-körül banánültetvények, mangó- és datolyaligetek, óriás-pálmák. „A

Níluson hajózni vagy felukkában utazni különös kaland. /.../ Jó ringatózni a folyón, nézni a templomokat, /.../ szemünkkel távolba kísérni a karcsú gémekeket, íbiszeket; a nap tűző hőségétől elzárkózni a csónakot fedő ponyva alatt. /.../ A nílusi krokodilok már csak a delta rezervátumaiban élnek”.

Távolabb viszont a két parttól mintegy 30-40 kilométernyi távolságban, sivatagi porhomok uralja a tájat – amit a *Núbia* című vers örökít meg: „Délibáb ring a / homokba fúló / aszfalton – / elérhetetlen csillogás. / Fodrozódó csipke a táj. / Szellő játszik / fekete halmok / hullámvonalán. / Napkelte bíborlik / a horizonton. / Terrakotta az álma”. Luxor és Asszuán felé közelítve, a távolban „látványos, homokkőben és egyéb kőzetben gazdag hegyek” övezik a partot. A mesterséges kőfejtésnek köszönhetően jól elkülönülnek a különböző színű rétegek. „A látvány Petrára emlékeztet. Ahogy a nap leáldozóban van, aszerint változik a körengeteg színvilága – néhol sárga, máshol rózsaszínben vagy lilában pompázik”. Ezek az élmények soha nem feledhető, kitörölhetetlen nyomokat hagynak az emlékezetben; a rengeteg színes fotó, videofelvétel, amit hazahoztak pompás kirándulásaikról, még maradandóbbá teszi az átételeket.

Pozsgai Györgyre különösen nagy hatással vannak Egyiptom madarai, amelyek ősi kultúrájában is rendkívül fontos szerepet játszottak (*Fáraók madarai* című fejezet). A hieroglifák szimbólumrendszere, az életet átszövő *madár-istenek* állandó jelenléte a véseteken (Hórusz sólyom-isten, Toth halál-isten s a szárnyas istennők: Ísis, Hathor stb.), a *Halottaskönyv* papirusztekercseinek gazdag madárornamentikája: a benu és a fönix, a Nap-madarak – a születés–halál–újászületés szimbólumai; a meidumi ludak, a nyíl farkú récék, fekete kányák és kormoránok, a jégmadár; a búbos banka, a bölömbika, a hattyúk, napsólyom és keselyúk, s a tisztaság és ártatlanság jelképe, az íbisz – mind-mind az egyiptomi kultúrkincs és művészet szerves részei. A testből kilépő lélekmadár jelképe a *ba*: a fény-lélek, a hieroglifák bíbice. Egyszerre valós, élő és mesei madarak. Mint a *Holdmadár*: „Elidőzik az éjszakában / szárnyasul fénye az égbe. / Sugár-étkű mítosz-madár / fénycsík-testű ölelése... / Emlékbe mélyült / fény ül a tájra, / nem enged át / másik világba”.

Mind az útirajzot, mind a verseskötetet átszövik a madár-, a Nap-, a Hold- és csillagképzetek, mintegy kozmikus boltozatot vonva az ókori varázsvilág fölé. A holdmadár, az éjmadár voltaképpen a szerző lelkében élő, mitikus, égbe szárnyaló madarak. Mintha az író maga is szeretne madárrá változni, átszelni a kékséget, ledobni földi terheit – mint a lélekmadár teszi a halál pillanatában (amely egyúttal a „megvilágosodás” pillanata is): kiröppenve a testből, „átmenti” az Örökkévalóságba a személyiség *lényegi* magvát. „Madarak – vándorló idő, / hegyháton napfény, / sugaras temető. / Dalol az éj – / csillog a szemed, / madárszárnyra kelnek / a déli tengerek, / benned gyűlik össze / mi nem múlhat soha / légy mindvégig / a versek vándora” (*Mindvégig*). A hófehér sirályok „isteni lények, vagy szószólói az égieknek?” A szarka: „a végső pillanat” szimbóluma: „szarka a múltból / idefűjt a szellő – / lélek madara” (*Az Akherón*

folyón). Olykor a szavak is madárként keringenek-suhannak benne, körötte, fölötte (*Szavakról álmodom*); máskor – kitörni nem tudván – megfulladnak (*Vég-haiku*). A varjú – vészjósító feketeségével – többnyire negatív konnotációkat ébreszt; mint a „halál-hírnök”, már-már félelmet kelt; ugyanakkor árvasága valamiféle részvétet vált ki bennünk: „Imák rengenek / harangok bronzán. / Varjú károgat – / feketés suhanó / árnya a télnek. //...// Szél kusza szárnyán / felneszel a tél, / szemem jégmadara / száll a küszöbre: / kopog, hazatér” (*Hazatérő*).

Mintha bennünk magunkban lennének ezek a szorongást-fájdalmat sugalló madarak: „Leveleken / didergő csillagok / a könnyek. / Varjak röppennek – / feketébe / öltözött / félelmeink” (*Didergő látomások*). Szinte környezetünkre is kiárad a belső bizonytalanság: „Fagy fenyegeti / fojtogatón / begubózott bokrainkat mind – / varjak sötétlenek / késő délután” (*Dérlő, didergő*). A tél hírnökei ők: késő-ősszel ellepve a tájat, általános pusztulást és reménytelenséget sugároznak maguk körül: „Tejszínű ködben / homály foltja / a hold. / Varjú gubbaszt / a templom tetején – / ámbrás lepelbe / bújik az éj, / s vele a fény” (*Novemberi árnyalatok*). Nemcsak a varjak: az ősszel tovaszálló darvak is a Végzet madarai: „Lélek zsombékja – / darvak menekülnek, / parázsló viharok / csitulnak, elülnek, / nem harmonikáznak / hosszán a nádak, / árválló csónakok / tétovázna...” (*Hűlőfélben*). Költő(nő)nk mégsem engedi át magát a szorongásos közérzetnek: a lélekmadár Fényre vágyik, nem sötétségre. „Riadt mozdulat! / Hessentsd el kétségeid, / simulj a fénybe! / Fűszeres égbolt – / méregbe zöldül a rét; / tűnik a fényár. // Lepkesuhanás – / pillanat évekre száll, / megmarad színe” (*Fény-haiku*). A jókedvet s a reményt is madár hozza neki: „Galamb szárnyalt szívem felett, / emlék-sűrűből érkezett. / Alig illette a lelkem / szárnya – mégis hitre leltem” (*Érintő*).

A fantasztikus utazás az emberiség tudatalattijának mélyébe, az ősi titkokat rejtő Egyiptomba, „a lángoló nyár” örök hazájába egyszer csak véget ért. „Néhány séta még a Nílus mentén, a szépséges növények cirógatása, tobzódó virágáradás, bokrok mély sóhaja. Felfénylenek a mecsetek zöld lámpái, zengenek a nílusi felukkák, színjátészó szalagjaik tündökölve tükröződnek a folyón.” Aztán a repülőtér és a búcsú. Odafentről még látják „a Nílus kanyargó ezüst szalagját, a magas várostornyot, a mecsetek minaretjeit”. Minden távolodik, egyre inkább „térképpé válik a táj” s aztán eltűnik szemük elől a ragyogó Nap országa.

*

A kötet II. – jóval rövidebb – részében Pozsgai Györgyi egy másik rendkívüli utazásról számol be; ez már nem családi, hanem inkább tanulmányútnak nevezhető: tanár-csoporttal körutazás a mediterráneumba (*Márvány-istenek sugarában*). Itt is fantasztikus élmények várnak rá, amit a festői leírások, a szépprózai igényű megjelenítésmód hitelesen ad vissza. A busz csodálatos tájakon át halad, októberi arany-ragyogásban, Szerbián keresztül Görögországba. Útközben sorra megállnak a mitológiából jól ismert helyeken (a Tempe völgyében az Aphrodité-forrásnál s az Apollón-kultusz mesés

helyein), felelevenítvén eközben mindazt, amit Ovidiusz *Metamorfózéséből* s a mítoszokból ismernek. „Drága források, árnyas rejtkehelyek, lenge nimfák” emléke mindenütt. A Tempe-völgyből látni lehet a Parnasszus ormát, amely fölött „most is felhők játszadoznak. /.../ Ez a csodálatos mészköhegység fehéren világít, uralja a Korinthoszi-öböl északi partvidékét. Elbűvölő olajfaligetekkel tarkított táj közepén emelkedik”. Ma is Apollón szelleme lebeg fölötte. Az író nő színesen, élvezetesen jeleníti meg a kasztíliai tájhoz fűződő mítoszokat, Pán, Pegazus történetét, a költői versenyeket – mindazt, amit a gazdag görög fantázia e poétikus helyekhez kapcsolt. „A ligetek gyöngye Delphoi, az omphalosz, a Föld köldöke. /.../ Az olajerdő mosolya vetül a hegyóriásokra”. A ciprusok, mandulafák, fenyők, leánderek közepette rejtőzik Püthia, a papnő barlangja, aki egy oltár mellől közvetítette az istenek jóslatait; államférfiak, hadvezérek, fejedelmek zarándokoltak ide orákulumaiért. Theodosius császár tiltotta be működését az i. sz. IV. században a többi pogány kultusszal együtt. Az író nő felidézi a kultuszhelyhez, az azt övező szobrokhoz, a naxoszi szfinxhez fűződő történeteket is; majd bemutatja a görög líra „szülőhelyét”: Hermész barlangját, az apollóni / dionüszoszi kultúra jellegzetességeit; Orpheusz, Szapphó, Alkaiosz mítoszáit, lírai formáit, Anakreon, Szimonidesz műfajait stb. Mindezt a tanításban kitűnően használható pontossággal, élvezetesen; a görögséggel ismerkedni kívánó diákok számára érthetően, színesen.

Thesszalonikiben, Macedónia modern, új életre galvanizált fővárosában az író nő úgy érzi magát, mintha ismét Alexandriában járna; Nagy Sándor lovasszobra is erre emlékezteti. Itt van Görögország legnagyobb egyeteme: a teológiai és a természettudományos oktatás jól megférnek egymással, szinte testvéri szintézisben. A makedón eredetű lakosság az idők folyamán hellénizálódott; ugyanakkor sok mindent megőrzött mágikus vallásából is. Az i. sz. I. sz. végére sajátos keleti és barbár elemeket ötvöző civilizáció alakult ki itt, s e hellenisztikus civilizációban a Keletről érkező kereszténység eszméje otthonra talált. Pál apostol sok hívet toborzott az új vallásnak, Cirill és Metód pedig a kereszténységgel együtt az írásbeliséget is elvitte innen a szlávok földjére. A Hagia Szófia templom világhírű, páratlan építészeti remekmű. A Római Birodalom felbomlása idején Thesszalonikit letarolták a „barbárok” (gótok, szlávok, normannok, törökök stb.); egészen 1912-ig török fennhatóság alatt gunnyasztott, majd tűzvész pusztította el; de ma már – poraiból újraéledt főnixként – ismét világszínvonalú, óriás kikötőváros lett.

Kréta szigetén a kirándulók megcsodálják a bronzkor, a mykénei kultúra emlékeit, Atreusz kincsházát, felelevenítve a trójai háborúhoz fűződő tragikus, borzongató mítoszokat, amelyek „csakorba foglalják az ember minden bűnét”. A szerző – mint kitűnően felkészült tanárhoz illik – részletesen taglalja a „homéroszi kérdést”, feltárja a mítoszok háttérügyét, az egyes történetek közötti összefüggéseket. A trójai mondakört egybeveti a régészek által feltárt valós adatokkal (nem biztos, hogy Trója valóban háborúban pusztult el!). Viszont az Odüsszeia – konkrét valóság-össz-

szefüggésein túlmutatva – a Tenger határtalanságának, a korlátlan emberi lehetőségeknek állít emléket. Figyelve a művészet/élet közti „átjárásokra”, az író hangúlyozza: „Trójának kulcshelyzete volt a Márvány-tenger összeszűkülő kifolyásánál a mediterrán medencében, a hosszúnyakú tengerszoros végén”: a görögök „a Boszporuszon át jutottak el a Fekete tengerig”. Odüsszeuszban Homérosz a modern felfedező és alkotó ember őstípusát teremtette meg, aki bármilyen szorongatott, nehéz helyzetben feltalálja magát. Az ő „modelljét” viszi tovább Robinson, az újkor teremtő-építő ideál-alakja. Bennük még a természeti ÉN és a kultúra egységben volt; ezért példájuk tanulságos és vonzó a ma ifjúsága számára is.

A kötetet a *Lebegés az időtlenben* című művészeti kisesszé zárja. A budapesti Szépművészeti Múzeum G. Moreau-kiállítása kapcsán az író újrarendelődik a mítosz/valóság/művészet alapkérdéseit; hosszán elemezve a látott műveket. Moreau mitológiai témájú műveit a kiállítás rendezői korszakonként csoportosítják: „az emberiség Aranykora miniatűr keretbe zárva” (Éden); az *Ezüstkor* témái, mítoszai (az idilli görögség); a *Vaskor* – a vizályok, ármánykodások mítoszai (Nesszosz, Héraklész és Deianeira, Artemis–Zeusz–Szemelé–Héra-változatok stb.). A negyedik terembe kerültek a Herkules-tanulmányok. A képeket nézegetve, a szerző szinte újraéli görögországi emlékeit. „Megindító viharokat éltem át az érzelmek mélységéig hatolva. Most értettem meg: nem akkor búcsúztam el a görög földtől, amikor átléptem a határt, hanem most, itt a múzeumban, ebben az időtlen lebegésben”.

Pozsgai Györgyi kötetét nemcsak a tanárok és a diákok, hanem minden – a múltra és a művészet titkaira, szépségére nyitott – érdeklődő haszonnal forgathatja. Nem pusztán ismeretanyagot, hanem egy sajátos látásmódot, egyéni élményfeldolgozási lehetőséget kínál mindazoknak, akik szeretnek önállóan bűvárnokni, s nem érik be a prospektusokkal, hanem valódi szellemi kíváncsisággal vágnak neki a „felfedező útnak” a világmegismerés nagy kalandjában. Hiszen a múltunk a jelenünk is; a jelenünk pedig a jövőnk. Múlt nélkül nincs semmiféle jövő; aki nem ismeri a múltat, az eltéved a jelenben-jövőben egyaránt.

„Historia est magistra vitae”, ahogy a régi bölcsek tanították. Tanuljunk hát a történelemből: minden nagy civilizáció (az egyiptomi, a mezopotámiai, a görög–római, a maja, de az inka és az indiai stb. is), életideje lejárván, alásüllyedt az Idő kútjába. Ma már csak művészetükben, tárgyi emlékeikben élnek; jóllehet a nép, amely létrehozta őket, nem semmisült meg, csak kulturális teremtőereje hanyatlott alá. Mi, európaiak, „a Nyugat alkonyán” nemcsak nosztalgiával tekintünk vissza rájuk, hanem sorsuk bizonyos értelemben intő példa is számunkra, hiszen a keresztény kultúrára épült két évezredes civilizációnk alatt is inog a talaj. Ha kultúránk hagyományos értékeit, az erkölcsi rendbe vetett hitünket és bizalmunkat elvetjük-megtagodjuk: az összeomlást mi sem kerülhetjük el. Így hát a múltat védelmezve, a Jövő magvait őrizzük egy (újra) virágzó Európa számára. Utódaink számára.